

แอ่งน้ำ สายฝน และเคาสาแหร่งพายุ: ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ปรากฏในชีวิต

ผู้คนในเรื่องเล่าจำนวนหนึ่งเป็นคนประเภทที่นักเขียนหลายคนอ้างถึงจนติดเป็นนิสัยว่า “คนตัวเล็กตัวน้อย” ผมเห็นว่านี่เป็นคำที่แสดงความเหนือกว่าและน่ารังเกียจ หนังสือเล่มนี้จึงไม่มีคนตัวเล็กตัวน้อย เพราะพวกเขาดูต่างก็ใหญ่่มากพอเหมาะกับคุณ ไม่ว่าคุณจะเป็นใคร

- Joseph Mitchell

วันอาทิตย์ที่ 2 กุมภาพันธ์ 2025 คือวันที่ลมหายใจของเพ คา เลา (Pe Kha Lau) สิ้นสุดลง

หญิงชราชาติพันธุ์กะเหรี่ยง วัย 71 ปี หนีภัยสงครามกลางเมืองจากพม่ามาอาศัยค้าขายผู้ลี้ภัยบ้านอู๋มเปี้ยม จังหวัดตาก ตลอด 3 ปีที่ผ่านมา เพ คา เลา มีชีวิตรอดจากโรคปอดเรื้อรังได้ด้วยการฟุ้งออกซิเจนจากเครื่องช่วยหายใจของโรงพยาบาลที่สนับสนุนโดยองค์กรช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมอย่าง IRC (International Rescue Committee)

“พวกเราเป็นคนยากจน ผมทำงานเป็นแรงงานรับจ้างรายวัน เราจึงไม่มีปัญญาซื้อเครื่องช่วยหายใจมาใช้ที่บ้าน” ทิน วิน (Tin Win) ลูกเขยเล่า

เมื่อใดที่อาการกำเริบจนเพ คา เลา หายใจด้วยตนเองไม่ได้ ทิน วิน ก็จะอุ้มแม่ยายไปรักษาที่โรงพยาบาลของ IRC แต่คืนวันเสาร์ก่อนที่จะเสียชีวิต เพ คา เลา เจ็บบริเวณปอด เธอขอให้ลูกสาวตามลูกเขยมารับเธอไปโรงพยาบาลตามเคย ทว่าครั้งนี้ Yin Yin Aye) ลูกสาววัย 50 ปี กลับตอบแม่ได้แค่เพียง “ไม่มีโรงพยาบาลอีกแล้ว” (Reuter, 2025a)

ช่วงปลายเดือนมกราคม โรงพยาบาลค้าอู๋มเปี้ยมก็ไม่ต่างจากสถานพยาบาลขององค์กรเอกชนอีกหลายแห่งในบริเวณชายแดนไทย ที่ต้องหยุดให้บริการด้านสาธารณสุขทันที สืบเนื่องจากองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐฯ (USAID) ซึ่งเป็นผู้ให้ทุนช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมหลักของโรงพยาบาลเหล่านี้ ถูกระงับงบประมาณ หลังโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ลงนามในคำสั่งประธานาธิบดีระงับงบช่วยเหลือต่างประเทศเป็นเวลา 90 วัน เพื่อทบทวนความคุ้มค่าของการใช้งบประมาณรัฐ สอดคล้องกับนโยบายของทรัมป์และที่ปรึกษาอย่างอีลอน มัสก์ (Elon Musk) ที่พยายามลดขนาดของรัฐบาลกลาง ตัดค่าใช้จ่ายของภาครัฐที่สิ้นเปลือง และนโยบาย ‘อเมริกาต้องมาก่อน’ (BBC, 2025; Thai PBS, 2025ก; Thai PBS, 2025ข)

ไม่เพียงแค่เพ คา เลา แต่อีกหลายหมื่นชีวิตได้รับผลกระทบจากคำสั่งข้ามทวีปครั้งนี้ และไม่ใช่แค่ผู้ลี้ภัยในจังหวัดตาก แต่ยังรวมถึงกลุ่มคนเปราะบางที่ต้องการความช่วยเหลือด้าน

มนุษยธรรมทั่วโลก ความเดือดร้อนและความทุกข์ของคนเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องเคราะห์กรรมของปัจเจก หากแต่ได้รับผลกระทบจากพลังทางสังคม พลังทางการเมือง และพลังทางเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่าตัวคน

บทความนี้จึงพยายามบันทึกชีวิตของผู้คนที่ลัดแล่นอยู่บนเส้นโยงใยที่ Paul Farmer เรียกว่า ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) เพื่อชี้ให้เห็นว่า ‘โครงสร้าง’ ไม่ใช่สิ่งนามธรรม แต่ปรากฏอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันในชีวิตของมนุษย์

แอ่งน้ำ: ชีวิตทุกข์ทรมานแสนสาหัสที่ปรากฏเป็นข่าวรายวัน

เพราะเป็นลูกสาวในครอบครัวยากจน Acéphie Joseph หญิงสาวชาวเฮติ แทบจะไม่ไปโรงเรียน และต้องช่วยหารายได้ตั้งแต่วัย 18-19 ปี ทุกเช้าวันศุกร์เธอจะเอาผลผลิตจากไร่ข้างบ้านไปเร่ขายในตลาด บางวันเดินเท้า บางวันก็ใช้ลา ขบวนของ Acéphie กับหญิงสาวในหมู่บ้านที่ชะตากรรมเดียวกันใช้เวลาเดินทางเที่ยวละหนึ่งชั่วโมงครึ่ง ผ่านเส้นทางบังคับที่ลากผ่านเขื่อนเก็บน้ำของรัฐและค่ายทหาร

เหล่าทหารชายฉกรรจ์ที่มาประจำการใกล้บ้านมักเข้ามาเกี้ยวพาราสีหญิงสาวชาวบ้านเหล่านี้ ซึ่งสำหรับสาวชนบทที่ยากจน พวกทหารก็เป็นผู้ชายเพียงไม่กี่กลุ่มในย่านนี้ที่มีเงินเดือนประจำและมีการงานมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับสาวชาวบ้านจึงเกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติ แม้ว่าทหารคนนั้นอาจมีครอบครัวอยู่แล้ว

นั่นรวมถึงนายทหารที่เข้ามาจีบ Acéphie แม้จะรู้เรื่องที่เขามีลูกเมียอยู่แล้ว แต่ครอบครัวของเธอก็ไม่ได้กีดกัน Acéphie สานสัมพันธ์กับเขาในฐานะคู่ขา (sexual partner) นานร่วมเดือน กระทั่งอยู่มาวันหนึ่งทหารรายนี้ล้มป่วยด้วยโรคที่ไม่ทราบสาเหตุ ต้องกลับไปให้ลูกเมียดูแลที่บ้าน ไม่นานนัก Acéphie ก็ได้รับข่าวสุดช็อกว่าเขาเสียชีวิตแล้ว

แต่ชีวิตต้องดำเนินต่อไป Acéphie ไม่ได้กลับเข้าเรียนในระบบหรือไปขายของในตลาด เธอเข้าอบรม ‘หลักสูตรทำอาหาร’ ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าเป็นการฝึกหัดหญิงสาวชนบทไปเป็น ‘แม่บ้าน’ หรือแรงงานภาคบริการในเขตเมือง แม่แม่ของเธอจะไม่ชอบใจนักที่ลูกสาวต้องกลายเป็นคนใช้ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เพราะไม่มีทางเลือกอื่น ในวัย 22 Acéphie ก็ได้งานทำในบ้านหลังหนึ่งของชนชั้นกลางที่ทำงานในสถานทูตสหรัฐฯ ในเมืองปอร์โตแปรงซ์ เนื่องจากบุคลิกและกริยามารยาทดี Acéphie ไม่ต้องทำงานในสวนเหมือนคนอื่น แต่ทำความสะอาดในบ้าน เปิดประตูและคอยรับสายโทรศัพท์ ได้ค่าตอบแทน 30 ดอลลาร์ต่อเดือน ซึ่งเธอแบ่งส่วนหนึ่งส่งกลับไปให้ครอบครัวที่บ้าน

Acéphie ยังคงหา ‘ชายคนสำคัญ’ (*moun prensipal*) และได้พบกับ Blanco Nerette ชายหนุ่มที่มีพื้นเพจากชนบทเหมือนกัน แต่มีอาชีพขับรถโดยสารประจำทางเข้าเมืองหลวง ซึ่งนับว่าค่อนข้างมั่นคงเมื่อเทียบกับอัตราการว่างงานที่มากถึงร้อยละ 60 เขาจึงชนะใจเธอ

ได้ไม่ยาก พวกเขาใช้ชีวิตด้วยกันและแบ่งปันทรัพยากรกันใช้จนถึงขั้นวางแผนแต่งงานกัน แต่ 2-3 ปีต่อมา Acéphie ก็ตั้งครรภ์ Blanco ดูไม่ค่อยพอใจนักเมื่อทราบข่าว ส่วนนายจ้างก็ไม่อยากได้สาวใช้ที่ตั้งท้อง Acéphie จึงกลับไปอยู่ชนบท Blanco มาเยี่ยมแค่ครั้งหรือสองครั้ง พวกเขาไม่ปากเสียงกัน หลังจากนั้นเขาก็หายไปโดยไร้ข่าวคราว

หลังจากให้กำเนิดลูกสาว Acéphie ป่วยสาหัสและด้วยโรคติดเชื้อหลายหนจนแทบจะสิ้นแรง เธอได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นเอดส์ ชาวบ้านต่างลือกันว่า Acéphie โดนคุณไสย แต่บางส่วนก็ตีตราว่า เธออาจติดเอดส์จากนายทหารอยู่แล้ว หรือไม่ก็เพราะไปเป็นคนรับใช้ในเมือง หรือไม่ก็เพราะผ้าที่เป็นคนขับรถเนื้อหอมนั้นแหละ ไม่ว่าจะกรณีไหนก็ล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการติดโรคในสายตาชาวบ้าน แม้จะรู้ว่าตนป่วยเป็นอะไร แต่ Acéphie ก็มักบอกว่า ตนป่วยเพราะการทำงานหนักต่างหาก แต่ละคืน Acéphie ตัวชุ่มโชกไปด้วยเหงื่อและท้องเสียจนหมดแรง เธอมีโรคแทรกซ้อนซ้ำ ๆ จนในที่สุดร่างกายทนไม่ไหว หลังจากนี้ Acéphie เสียชีวิตได้ไม่นาน พ่อของเธอก็ตามไปด้วยการใช้เชือกแขวนคอตัวเอง (Farmer, 1996)

สลับฉากมาที่ Chouchou Louis ชายหนุ่มจากหมู่บ้านเล็ก ๆ ในชนบทเอติ หลังจากแม่ตาย เขาก็ต้องหยุดเรียนกลางคันออกมาช่วยพ่อและพี่สาวทำไร่ ชีวิตวัยหนุ่มของ Chouchou เติบโตอย่างสมถะในยุคเผด็จการทหารตระกูล Duvalier ทำงานในไร่ ฟังวิทยุยามว่าง และไปโบสถ์ในวันหยุด ช่วงต้นทศวรรษ 1990 Chouchou เริ่มอยู่กินฉันทามีภรรยา กับ Chantal Brisé ทำมกลางบรรยากาศทางการเมืองที่มีการเลือกตั้งตามระบบประชาธิปไตยหลังเผด็จการหมดอำนาจ บาทหลวง Jean-Bertrand Aristide ซึ่งนับเป็นตัวแทนคนรากหญ้าในชนบทได้รับเลือกถล่มทลาย

ทว่าในปีต่อมากองทัพเอติก็ก่อการรัฐประหาร แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะโกรธแค้นที่ตัวแทนของพวกเขาถูกปล้นอำนาจอย่างไม่ชอบธรรม แต่ก็หวาดกลัวเกินกว่าจะทำอะไรได้ วันหนึ่ง Chouchou โดยสารรถประจำทางเข้าเมือง เขาบ่นเรื่องสภาพถนนหนทางที่จะพังแหล่มีพังแหล่และเปรยในเชิงตัดพ้อว่า หากเป็นรัฐบาลชุดเดิม ถนนก็คงได้รับการซ่อมแซมไปแล้ว บังเอิญว่าผู้โดยสารรายหนึ่งเป็นนายทหารนอกเครื่องแบบ เมื่อถึงด่านตรวจถัดมา นายทหารรายนี้จึงแจ้งเรื่องที่ไต่ถามกับเพื่อนเจ้าหน้าที่ Chouchou โดนควบคุมตัว และรุมซ้อมต่อหน้าผู้โดยสารที่เหลือ จากนั้นพวกทหารก็ลากตัวเขาไปยังที่ค่าย แล้วทรมานร่างกายต่ออีกหลายวันจนหลงเหลือแผลเป็นไว้เป็นของคู่ต่างหน้า หลังเหตุการณ์นี้ Chouchou ใช้ชีวิตหลบ ๆ ซ่อน ๆ และหวาดวิตกว่าทหารจะมาจับกุมเขาอีก แล้ววันหนึ่งฝันร้ายก็เป็นจริง Chouchou โดนคุมตัวโดยไม่มีการแจ้งข้อกล่าวหา ขณะกำลังไปเยี่ยมพี่สาว สามวันให้หลัง ร่างไร้ลมหายใจของเขาถูกพบในคูน้ำ ตามเนื้อตัวมีแผลฟกช้ำและฉีกขาด ใบหน้าและจนจำเค้าเดิมไม่ได้ เขาไม่ได้ตายทันที แต่น่าจะนอนจมกองเลือด

ในคืนน้ำถึง 3 วัน ก่อนสิ้นลม พี่สาวเชื่อว่าเป็นเพราะทหารมักไม่ไวใจชายหนุ่มที่พกเครื่องวิทยุ (Farmer, 1996)

สายฝน: พลังที่ใหญ่กว่าตัวคน

บันทึกชีวิต (และความตาย) ที่ทุกขั้วทรมานแสนสาหัสนี้ปรากฏอยู่ในงานชาติพันธุ์วรรณาของ Paul Farmer (1996) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งนำแนวคิดเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้างมาอธิบายวิธีการที่โครงสร้างทางสังคม ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อชีวิตของมนุษย์ได้อย่างน่ารับฟัง

เราอาจสะท้อนใจกับเรื่องเล่าที่เต็มไปด้วยความรุนแรงเชิงกายภาพ เช่น การใช้กำลังประทุษร้ายต่อร่างกาย แต่ Farmer ชี้ว่า การเสียชีวิตก่อนวัยอันควรของทั้ง Acéphie และ Chouchou รวมถึงหนุ่มสาวชาวเอติอีกหลายชีวิต มีที่มาจากความรุนแรงอีกชนิดที่มองเห็นได้ยากกว่านั้น และแฝงฝังอยู่ในโครงสร้างทางสังคมในระดับมหภาค อย่างเร็วที่สุด โศกนาฏกรรมของทั้ง Acéphie และ Chouchou อาจเริ่มตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 ตอนที่หมู่บ้านเคย์ (Kay) ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของทั้งสองครอบครัว และเป็นหุบเขาอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าว ถั่วลิสง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง และอ้อย ถูกไล่ที่เพื่อสร้างเขื่อนเก็บน้ำที่ผลิตกระแสไฟฟ้าได้ ‘ผู้อพยพหนีน้ำ’ ต้องตั้งรกรากในเนินภูเขาหินที่แห้งแล้งริมเขื่อน มีสภาพยากจนและไม่อาจเพาะปลูกอะไรได้อีก หลายคนต้องหันไปทำการค้าหรือเป็นแรงงานรับจ้างค่าแรงถูก ๆ ในเมือง (Farmer, 1996: 264)

ชีวิตของ Acéphie และ Chouchou เติบโตขึ้นท่ามกลางบริบทเช่นนี้ ไม่ต่างจากเพื่อนร่วมชาติที่ตกอยู่ในสภาวะยากจนและเผชิญหน้าความเหลื่อมล้ำอีกมาก Farmer อธิบายว่า ความทุกข์ทรมานที่พบได้ทั่วไป (modal suffering) ซึ่งเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับต้น ๆ ในเอติ อาทิ โรคเอดส์ การอุ้มหาย การซ้อมทรมาน ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ เป็นอุบัติเหตุ หรือเป็นเคราะห์กรรม แต่สะท้อนพยาธิวิทยาของอำนาจ (pathologies of power) เกี่ยวพันกับการตัดสินใจของมนุษย์ โดยเฉพาะผู้มีอำนาจและผู้กำหนดนโยบาย (Farmer, 1996: 271) และเชื่อมโยงกับเงื่อนไขทางสังคม (social condition) ที่กำกับว่า คนกลุ่มไหนมีแนวโน้มจะเผชิญหน้าความทุกข์มากกว่ากลุ่มอื่น และคนกลุ่มไหนที่สมควรได้รับการปกป้องดูแลจากอำนาจ (Farmer, 2003: 7)

กล่าวอีกนัย ความรุนแรงเชิงโครงสร้างคือปรากฏการณ์ที่ความเป็นผู้กระทำการ (agency) และอิสรภาพในการตัดสินใจในชีวิตของมนุษย์ ถูกลดทอนจากพลังทางสังคมและทางเศรษฐกิจ สำหรับ Farmer (1996; 2003) ชีวิตที่เปราะบาง (vulnerability) ของประชากรเอติส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพลังต่าง ๆ ตั้งแต่ลัทธิอาณานิคม การยึดครองทางทหาร ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และความยากจนที่เรื้อรังยาวนานหลายศตวรรษ ซึ่งทั้งหมดนี้บีบให้ตัวเลือก (choice) ในชีวิตแคบลง จนกระทั่งต้องเผชิญหน้ากับความทุกข์ทรมาน โรคภัย ความรุนแรงทางกายภาพ และ

ความตายอย่างทารุณในที่สุด จนอาจกล่าวได้ว่า ทุกความรุนแรงทางกายภาพที่ปะทุขึ้นล้วนเกิดภายใต้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างแบบใดแบบหนึ่งเสมอ

เค้กลางแห่งพายว: โครงสร้างที่ซ่อนเร้น แต่รุนแรง

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างมักซ่อนเร้นอำพราง และมองเห็นได้ไม่ชัดเท่าความรุนแรงทางกายภาพ Farmer เห็นว่า ความรุนแรงเชิงโครงสร้างเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และทุกคนที่อยู่ในสังคมต่างก็มีส่วนร่วมในโครงสร้างนี้ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม หากมองแบบผิวเผิน ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงไม่ใช่ความผิดของใครคนใดคนหนึ่ง (nobody's fault) และไม้อาจระบุตัวผู้ร้ายให้แน่ชัด (Farmer, 2004)

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงเป็นกลไกของการกดขี่ในระดับสังคม (social machinery of oppression) ที่เป็นผลมาจากหลายปัจจัยและเงื่อนไข ซึ่งบางอย่างก็อยู่ในระดับจิตไร้สำนึก เนื่องจากอำนาจในแต่ละสังคมมักซ่อนเร้นอำพรางแง่มุมที่กดขี่ของตัวมันเอง และพยายามลบเลือนประวัติศาสตร์ (Erasure of history) กลบเกลื่อนโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม Farmer (2004) ยกตัวอย่างกระบวนการที่ดำเนินไปพร้อมกัน (Coeval process) เช่น อาหารและแพ้นัการแต่งกายหรูหระ มีรสนิยมแบบฝรั่งเศส ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการค้าทาส และการใช้แรงงานทาสอย่างโหดเหี้ยมเพื่อบูดริดทรัพยากรและวัตถุดิบ ในกรณีของเอติ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างเริ่มขึ้นอย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยที่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสแล้ว

Farmer ยังเตือนว่า สถิติและตัวเลขคือวิธีการหนึ่งที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างใช้อำพรางความรุนแรงของตัวมันเอง ถ้านักมานุษยวิทยาสนใจแต่หลักฐานหรือเหตุการณ์เชิงประจักษ์ที่ประสบพบเจอในภาคสนาม (ethnographically visible) แต่ไม่พิจารณาหรือวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจในระดับโลกและปัจจัยอื่น ๆ ในเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงมิติเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ก็จะเสี่ยงต่อการเห็นเพียงความหมายที่ตกค้างอยู่เท่านั้น ไม่ต่างจากการอธิบายแค่แอ่งน้ำขังบนพื้นดิน แต่ละเลยพายุฝนที่ทำให้เกิดแอ่งน้ำ หรือกระทั่งกระบวนการที่เมฆฝนตั้งเค้าตั้งแต่แรก (Farmer, 2004: 309) ดังนั้น ในการศึกษาความทุกข์ทางสังคม (social suffering) นักมานุษยวิทยาจึงไม่เพียงแต่ต้องสนทนากับคนเป็น แต่ต้องสนใจคนตายและคนที่ถูกทิ้งให้ตายด้วย (Farmer, 2004: 307)

ในปัจจุบัน ความรุนแรงเชิงโครงสร้างขนาดใหญ่ในระดับโลกคือนโยบายเศรษฐกิจ โดยเฉพาะลัทธิเสรีนิยมใหม่กับโครงการปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (structural adjustment programs: SAPs) ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือไอเอ็มเอฟ (IMF) และธนาคารโลก ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การส่งเสริมตลาดเสรีที่มีการแข่งขัน และขยายตรรกะตลาดนี้ไปยังทุกมิติของชีวิตมนุษย์ ซึ่งถูกคาดหวังให้เป็นผู้กระทำการทางเศรษฐกิจที่มีเหตุผลและเป็นอิสระ

อย่างไรก็ดี Farmer ได้แสดงให้เห็นผ่านงานชาติพันธุ์วรรณาว่า แม้จะอ้างว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาประเทศโลกที่สาม แต่นโยบายปรับโครงสร้างฯ เหล่านี้ก็มักนำไปสู่การตัดลดงบประมาณของภาครัฐด้านสาธารณสุข การศึกษา และสวัสดิการสังคมด้านต่าง ๆ การถ่ายโอนกิจการของรัฐเป็นของเอกชน (privatization) และการเปิดตลาดเสรี โดยเฉพาะในทศวรรษ 1980-1990 ประเทศกำลังพัฒนาต้องทำตามมาตรการรัดเข็มขัดและปรับตัวเข้ากับระบบตลาดเพื่อรับเงินกู้ยืมจากองค์การระหว่างประเทศเหล่านี้ แต่ผลพวงก็คือความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มขึ้น การอพยพย้ายถิ่นฐานจากโครงการพัฒนาของรัฐและทุน (ต่างชาติ) และเพื่อหาโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ โดยกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดก็คือกลุ่มคนที่ชีวิตเปราะบางอยู่แล้วอย่างในกรณีของ Acéphie และ Chouchou (Farmer, 2003: 5)

กลุ่มคนที่เปราะบางต่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่สุดก็เช่นพวกไร้อำนาจ คนยากไร้ (destitute) คนด้อยโอกาส คนจนที่ไม่สมควรได้รับสิทธิ (undeserving poor) เช่น พวกขี้ยา ผู้ค้าบริการทางเพศ คนต่างด้าวที่ผิดกฎหมาย คนไร้บ้าน และคนที่อยู่นอกพรมแดนรัฐชาติ ในประเด็นนี้ Nancy Scheper-Hughes (1996; 2004) นักมานุษยวิทยา ได้เขียนงานชาติพันธุ์ที่นำเสนอชีวิตของเหยื่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างในบราซิลและแอฟริกาใต้เอาไว้อย่างละเอียด แม้เหยื่อเหล่านี้บางคนจะกลายเป็นอาชญากรที่สังหารคนบริสุทธิ์ แต่นั่นก็เป็นสาเหตุมาจากการเผชิญหน้าความรุนแรงในชีวิตประจำวัน (everyday violence) มาตลอดชีวิต การเลือกใช้ความรุนแรงเชิงกายภาพตอบโต้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างทำให้พวกเขาถูกปิดป้ายว่าเป็นคนที่ไม่สมควรมีชีวิต (better off dead)

แม้ความทุกข์ทรมานคือส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ แต่ไม่ใช่มนุษย์ทุกคนจะทรมานอย่างเท่าเทียม และไม่ใช่ทุกคนจะเป็นเหยื่อของความรุนแรงเชิงโครงสร้างอย่างเสมอหน้า Farmer เสนอให้พิจารณาแกนทางสังคม (social axis) เช่น เรื่องเพศสภาพ เชื้อชาติ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์อย่างรอบด้าน ตัวอย่างเช่นแม้จะเผชิญหน้าความรุนแรงเชิงโครงสร้างคล้าย ๆ กัน แต่เพศสภาพคือปัจจัยที่อธิบายได้ว่า เหตุใด Acephie จึงตายเพราะโรคเอดส์ ขณะที่ Chouchou ตายเพราะถูกซ้อม อย่างไรก็ตาม Farmer ยอมรับว่า ไม่มีแกนใดเพียงแกนเดียวที่ใช้อธิบายได้ทั้งหมด (Farmer, 1996)

Farmer ยังเรียกเสริมนิยามใหม่ว่า ยุคสมัยของการเบือนหน้าหนีจากสาเหตุของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Farmer, 2003: 16) เนื่องจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างมักปิดปากเหยื่อด้วยการเปลี่ยนให้ความทุกข์ทรมานของพวกเขากลายเป็นเรื่องประหลาด ห่างไกลตัวคนทั่วไป (exoticization of suffering) ราวกับเป็นความทุกข์ร้อนของคนอื่น เป็นเรื่องส่วนตัวของเขา ไม่เกี่ยวกับเรา รวมทั้งความทุกข์เหล่านี้ยังหนักอึ้งจนไม่อาจอธิบายออกมาได้โดยง่าย นอกจากนี้ ยังไม่ใช่เรื่องง่ายที่คนเราจะเข้าใจพลวัตของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และเชื่อมโยงมันเข้ากับพลัง

ทางสังคม หากไม่วางชีวิตของปัจเจกแต่ละคนในบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ การเมือง (Farmer, 1996: 272)

เพราะความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้นซ่อนเร้นตัวเอง เราจึงมักประหลาดใจเมื่อเห็นความรุนแรงระเบิดขึ้น ข้อสังเกตของ Farmer สอดคล้องกับการอธิบายความรุนแรงในทัศนะของ Slavoj Žižek ซึ่งจำแนกความรุนแรงเชิงกายภาพหรือความรุนแรงแบบอัตวิสัย (subjective violence) ออกจากความรุนแรงแบบภาววิสัย (objective violence) อาทิ ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ และความรุนแรงเชิงระบบ ในขณะที่ความรุนแรงเชิงอัตวิสัยมองเห็นได้ชัด ทั้งยังสามารถระบุตัวผู้ร้ายได้ เช่น การกราดยิง รวมถึงเป็นการรบกวนหรือทำให้สภาวะปกติหยุดชะงัก แต่ความรุนแรงเชิงระบบนั้นก็คือการที่ระบบการเมืองและเศรษฐกิจทำงานตามสภาวะปกติ (normal) เช่น เสรีนิยมใหม่ที่ผลิตสร้างความเหลื่อมล้ำ เราจึงมองความรุนแรงเหล่านี้ไม่เห็น หรือไม่ก็ปฏิเสธที่จะมอง (disavowal) (Žižek, 2008) ทั้งที่จริง ๆ แล้ว ทัศนะของพวกเทคโนแครต และการกำหนดนโยบายแบบเสรีนิยมใหม่ที่คำนึงถึงแต่ความคุ้มค่าและประสิทธิภาพของการใช้เงิน แต่ไม่กังวลเรื่องความเป็นธรรมทางสังคมและความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจนั้น ต่างก็นับเป็นความรุนแรงไม่แพ้การสาดกระสุนหรือการทุบตีคน (Farmer, 2003: 10)

บทสรุป

ชีวิตและความตายของเพ คา เลา เองก็สะท้อนความรุนแรงเชิงโครงสร้างอย่างที่น่าทึ่ง มานุษยวิทยากลุ่มนี้น่าเสนอ (แต่น่าเสียดายว่า เราแทบไม่มีรายละเอียดที่ลุ่มลึก (thick description) ของชีวิตเธอตามหน้าสื่อเลย) งานของนักมานุษยวิทยาจึงไม่ควรจบลงแค่การบันทึกความรุนแรงเชิงกายภาพที่ปรากฏชัดในภาคสนาม แต่ต้องแสดงให้เห็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เป็นบริบทแวดล้อมและมีส่วนสร้างปรากฏการณ์เหล่านั้นขึ้นตั้งแต่แรกด้วย

การละเลยไม่กล่าวถึงปัญหาเชิงโครงสร้างก็อาจเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างรูปแบบหนึ่ง ถึงที่สุดแล้วเราล้วนเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกับระบบไม่ว่าจะด้วยการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือการบอกปิดความรับผิดชอบ (disavowal) ประเด็นจึงไม่ใช่อยู่ที่การถามว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของความรุนแรงเชิงโครงสร้างไหม แต่อยู่ที่เราจะตระหนักถึง และพยายามแก้ไขอย่างไร

อย่างน้อยที่สุด งานที่นักมานุษยวิทยาพอจะทำได้คือการนำเสนอชาติพันธุ์วรรณาและบันทึกชีวิตของผู้คน เพื่อระบุพลังที่สร้างความทุกข์แก่ผู้คนเหล่านี้ เพราะความรุนแรงไม่จำเป็นต้องมาจากกระบอกหรือกระสุนเท่านั้น ลายเซ็นของประธานาธิบดีในอีกซีกโลก นายทุนที่คลังตัวเลขขาดดุล-กำไรในบัญชีและสวดส่องความคุ้มค่าของงบประมาณเหนือชีวิตคน การขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ ชันยาที่ว่างเปล่า โรงพยาบาลที่ปิดตัวลง แม้กระทั่งความเจ็บหรือการเพิกเฉย ก็ นับเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ผู้เขียน

ปิยนันท์ จินา นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เอกสารอ้างอิง

- BBC. (2025). “ชีวิตของพวกเราเหมือนถูกลอยคออยู่กลางทะเล” USAID ตัดงบกระทบไทยอย่างไรบ้าง. สืบค้นวันที่ 21 เมษายน 2568, <https://www.bbc.com/thai/articles/cgmy04188jxo>.
- Thai PBS. (2025ก). ตัดงบ “USAID” หกข้างแคร่ “ทรัมป์” สั่นคลอน “พญาอินทรี”. สืบค้นวันที่ 21 เมษายน 2568, <https://www.thaipbs.or.th/news/content/349238>.
- Thai PBS. (2025ข). สหรัฐฯ ตัดงบฯ ช่วยเหลือ 7 รพ. พื้นที่พิกพิงฯ ชายแดนไทย-เมียนมา ปิดตัว. สืบค้นวันที่ 21 เมษายน 2568, <https://www.thaipbs.or.th/news/content/348676>.
- Today. (2025). ฟังเสียงหมอชายแดน ที่ใกล้จะหมดแรงเต็มที่ เมื่อ ‘ทรัมป์’ ตัดงบองค์กรช่วยผู้ลี้ภัย. สืบค้นวันที่ 21 เมษายน 2568, <https://workpointtoday.com/publichealth-753691-2/>.
- สำนักข่าวชายขอบ. (2025). นโยบายตัดความช่วยเหลือของ “ทรัมป์” พ่นพิษ ยุติรักษาพยาบาลในศูนย์พักพิงทั้งฝั่งไทย-พม่า ผู้ลี้ภัยกว่า 9 หมื่นแนวชายแดนถูกลอยแพ หวั่นทะลักสถานพยาบาลไทย. สืบค้นวันที่ 21 เมษายน 2568, <https://transbordernews.in.th/home/?p=41212>.
- Farmer, P. (1996). On Suffering and Structural Violence: A View from Below. *Daedalus*, 125 (1), 261-283.
- Farmer, P. (2003). *Pathologies of Power: Health, Human Rights, and the New War on the Poor*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Farmer, P. (2004). An Anthropology of Structural Violence. *Current Anthropology*, 45 (3), 305-325.
- Reuter. (2025a). Burmese Refugee Dies After Discharge from Shut US-funded Clinic, Says Family. Retrieved 21 April 2025, from <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/burmese-refugee-dies-after-discharge-shut-us-funded-clinic-says-family-2025-02-07/>.
- Reuter. (2025b). Exclusive: Trump Administration Moves to Restore Some Terminated Foreign Aid Programs, Sources Say. Retrieved 21 April 2025, from <https://www.reuters.com/world/us/trump-administration-moves-restore-some-terminated-foreign-aid-programs-sources-2025-04-08/>.
- Scheper-Hughes, N. (1996). Small Wars and Invisible Genocides. *Social Science and Medicine*, 43 (5), 889-900.
- Scheper-Hughes, N. (2004). Dangerous and Endangered Youth: Social Structures and Determinants of Violence. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1036 (1), 13-46.

Žižek, S. (2008). Violence: Six Sideways Reflections. New York: Picador.